

Група 14. Всесвітня історія. Урок 61. Динаміка «холодної війни». Протистояння НАТО й ОВД.
Ладиченко 11 клас с. 116-122.

Динаміка «холодної війни». Протистояння НАТО й ОВД

Актуалізація предметних компетентностей

Пригадайте, як починалася «холодна війна». Хто був її ініціатором?

1. Причини та періоди «холодної війни». «Холодна війна» мала як внутрішні, так і зовнішні причини.

До внутрішніх причин належать:

- зростання впливу військовиків та представників спецслужб на внутрішньо- та зовнішньополітичний курс США та СРСР;
- мілітаризація економіки, що сталася за роки Другої світової війни (створення військово-промислового комплексу) в обох цих державах;
- пошук зовнішньополітичного «ворога» як засіб консолідації суспільства як в СРСР, так і в США.

У Радянському Союзі ворогів шукали серед так званих «космополітів», якими, на думку радянського керівництва, була частина творчої інтелігенції - прозаїки, поети, публіцисти, композитори, кінорежисери, а також вчені - гуманітарії, особливо філософи. Їх звинувачували в антирадянщині, у зв'язках із Заходом, у буржуазних поглядах та ще в багатьох «гріхах». Частина з них була звільнена з роботи, а дехто опинився у в'язниці.

У США розгорнулася кампанія «полювання на відьом», під яку потрапили члени компартії, ліворадикально налаштовані політичні діячі, а також чимала частина ліберальної інтелігенції. Деякі з видатних діячів культури, зокрема всесвітньовідомий кіноактор і режисер Чарлі Чаплін, змушені були залишити США.

До зовнішніх причин належать:

- перетворення СРСР і США на наддержави і виникнення між ними гострих протиріч із питань повоєнного устрою світу;
- установлення радянської моделі суспільства в країнах Східної Європи і протидія цьому процесу з боку Великої Британії і США;
- боротьба за «сфери впливу» між СРСР і США в різних регіонах світу;
- цивілізаційне протистояння культур Сходу і Заходу.

Хронологічно «холодну війну» можна поділити на чотири періоди:

- 1) 1946-1955 рр. - період створення військових блоків (НАТО, СЕНТО, СЕАТО, ОВД), поділу Німеччини на ФРН і НДР, розробки планів ядерного нападу на СРСР («Дропшот» та інші), війни в Кореї;

- 2) 1955-1960 рр. - період спроб пошуку діалогу (Женевська нарада керівників СРСР, США, Великої Британії і Франції), призупинення ядерних випробувань, візит М. Хрущова до США;
- 3) 1960-1975 рр. - період криз і розрядки міжнародної напруженості (будівництво Берлінського муру; Карибська криза; конфлікт у В'єтнамі; підписання договору про заборону ядерних випробувань у атмосфері, у космосі і під водою та про обмеження стратегічних озброєнь - ОСВ-1, Заключного акту Ради Безпеки і співробітництва у Європі);
- 4) 1979-1991 рр. - період завершення «холодної війни» (підписання договору ОСВ-2, не ратифікованого сенатом США; конфлікт у Афганістані та його припинення; знищення ракет середньої дальності; ліквідація ОВД; розпад СРСР і європейського соціалістичного табору).

Заручниками і жертвами «холодної війни» стало немало політичних, військових діячів та держав світу, оскільки під приводом боротьби з комуністичною (чи антикомуністичною) активністю скрізь здійснювалося придушення національно-визвольних рухів, що прагнули позбутися економічної, військової або політичної залежності від наддержав.

Проте швидка втрата країнами Заходу монополії на володіння ядерною зброєю так і не дозволила перетворити «холодну війну» на «гарячу».

«Холодна війна» перетворилась на протистояння військово-політичних блоків, у першу чергу НАТО й ОВД, у Європі та інших регіонах світу. Проте «холодна війна» охопила не тільки сфери, прямо чи опосередковано пов'язані з виробництвом озброєння. Вона дістала широкий вияв навіть у спорті, де нагороди почали розглядатися як ознака переваги однієї суспільної формації над іншою. Сполучені Штати і деякі країни Західної Європи у 1980 р. вдалися до бойкоту Олімпійських ігор, що проводилися в Москві. У відповідь СРСР і країни Східної Європи бойкотували Олімпіаду 1984 р. у Лос-Анджелесі.

Протистояння охопило публіцистику, живопис, кінематограф і навіть комп'ютерні ігри, що призвело до появи специфічних культових персонажів на зразок Джеймса Бонда та Рембо.

2. Прояви міжнародної напруженості.

1) Берлінська криза. Першою серйозною сутичкою в Європі стала так звана «берлінська криза». Вона виникла 1948 р. після того, як американці в односторонньому порядку відмовилися від узгодженого раніше між союзниками по антигітлерівській коаліції чотиристороннього плану управління окупованою Німеччиною. Зони окупації США, Великої Британії і Франції були об'єднані, і там почалося формування уряду, а потім і запровадження нової грошової одиниці. 23 червня 1948 р. було оголошено, що нові грошові знаки поширюються також на західні сектори Берліна. Радянська сторона розцінила цю акцію як крок, що веде до відродження німецького мілітаризму і розколу країни.

• Карикатура: Берлінська криза

Скориставшись тим, що в угоді про статус окупованого Берліна не були передбачені конкретні зобов'язання СРСР із забезпечення транспортним зв'язком західних секторів міста, 24 червня 1948 р. Радянський Союз перекрив транспортні артерії Західного Берліна і Західної Німеччини, водночас відключивши енергопостачання.

ПОГЛЯД УЧАСНИКА ПОДІЙ

Очевидним здається намір Радянського Союзу витіснити нас з Берліна, оскільки чотиристоронній контроль над Берліном і над Німеччиною більше не діє. У радянських є певні підстави вважати так, беручи до уваги тристоронні дії, які ми здійснили стосовно Німеччини... Козирні карти росіян полягають у контролі над залізничними і шосейними магістралями, що ведуть до Берліна, у контролі над тепловою станцією, що постачає в місто електрику. (Із листа військового міністра США Ройола)

БЛІЦ-ОБГОВОРЕННЯ

Прокоментуйте наведений документ. Висловіть своє ставлення до слів Ройола.

У дні «берлінської кризи» постачання двохмільйонного міста всім необхідним взяла на себе англо-американська авіація. Було встановлено «повітряний міст», завдяки якому мешканці Західного Берліна отримували продовольство, медикаменти, паливо та інші товари. Блокада тривала 324 дні - з 24 червня 1948 р. до 12 травня 1949 р., коли на конференції у Нью-Йорку колишні союзники домовилися про компромісні умови її скасування.

• Побудова Берлінської стіни

Але конфлікт довкола Західного Берліна цим остаточно не було вичерпано. Адже, незважаючи на пізніше утворення двох німецьких держав - НДР і ФРН - і їх ворожі

стосунки одна з одною, кордони між ними були «прозорими». Для переходу із Східного Берліна до Західного навіть не потрібні були документи. Чимало «східних» німців працювали на Заході, і навпаки.

12 серпня 1961 р. Радою Міністрів НДР було прийнято рішення про запровадження контролю на кордонах республіки. Протягом однієї ночі на 13 серпня 1961 р. була побудована потужна стіна, яка переділила Берлін на Східний і Західний. Її будівництво здійснювало близько 30 тис. військовослужбовців східнонімецької армії.

Реакція США на цю акцію була надзвичайно різкою. Американське командування почало перекидати додаткові частини на територію ФРН і Західного Берліна. 27 жовтня американські танки було підтягнуто до контрольно-пропускного пункту на Фрідріхштрассе, навпроти них на відстані 200 м зупинилися радянські танки. Цілу добу тривало протистояння. Напружена ситуація в місті зберігалася до укладення 3 серпня 1971 р. чотиристоронньої угоди щодо Західного Берліна.

2) Війна в Кореї. 3 1948 р. на Корейському півострові існували дві держави: Республіка Корея зі столицею в Сеулі та Корейська Народно-Демократична Республіка (КНДР) зі столицею у Пхеньяні. Згідно з домовленістю СРСР і США кордон проходив по 38-й паралелі. Збройний конфлікт між двома державами розпочався 25 червня 1950 р. нападом військ КНДР на Республіку Корея. Армія останньої виявилася небоєздатною і почала відступати. Майже вся територія Південної Кореї була зайнята військами КНДР.

27 червня, коли Рада Безпеки ООН зібралася для обговорення ситуації, що склалася, радянський делегат несподівано не з'явився на це засідання. Таким чином, СРСР не скористався своїм правом накласти вето на резолюцію, яка засудила агресію КНДР і на підставі якої війська США та деяких інших країн у вересні 1950 р. вступили у війну. Наприкінці жовтня вони захопили Пхеньян і вийшли до китайського кордону.

Здавалося, що війна завершиться для США успішно, але тут на допомогу КНДР прийшов північний сусід - Китай. 26 листопада 1 млн китайських добровольців за підтримки радянських танків та авіації перейшов у наступ і змусив американців відступити. Радянські льотчики під командуванням І. Кожедуба прикривали небо.

30 листопада 1950 р. президент Трумен виступив з погрозою використати будь-які військові засоби, у тому числі ядерну зброю. Уперше виникла небезпека переростання локального конфлікту в ядерну війну. І все ж здоровий глузд виявився сильнішим від військових і політичних амбіцій.

Наприкінці 1950 р. фронт стабілізувався в районі 38-ї паралелі. Два роки тривала позиційна війна. У 1953 р. було підписано перемир'я, яке зафіксувало існування двох держав на Корейському півострові.

3) Карибська криза. Ще одна серйозна загроза світові виникла 1962 р. під час Карибської кризи. Бізнесові кола у США вкрай негативно сприйняли прихід до влади у 1959 р. революційного уряду Ф. Кастро, який здійснив широку націоналізацію іноземної власності. Відносини між сусідніми країнами різко загострилися. 2 січня 1961 р. США розірвали дипломатичні відносини з Кубою і розпочали проти неї економічну блокаду. Неподалік від Куби, у штаті Флорида, при підтримці американських спецслужб почали формуватись диверсійні групи кубинських емігрантів. У квітні 1961 р. ними був здійснений морський десант, який завершився невдачею.

• Карикатура: Кеннеді і Хрущов під час Карибської кризи

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

Президент сказав, що... біда у тім, що варто лише зібрати групу сенаторів, як серед них домінує той, хто пропонує найсміливішу, тверду лінію... Варто лише поговорити з ними окремо, як виявиться, що в них є розум... Сподіваюсь, ви розумієте, що для усіх не вистачить місця у сховищі Білого дому.

(Із спогадів помічника президента Кеннеді Т. Соренсена)

Погіршення відносин із США сприяло швидкому зближенню Ф. Кастро з Радянським Союзом. У липні-серпні 1962 р. було досягнуто домовленості про розміщення на території Куби радянської атомної зброї. Довідавшись про це, президент Дж. Кеннеді оголосив про встановлення з 22 жовтня 1962 р. морської блокади Куби і про огляд усіх радянських кораблів, які пливли до острова. Водночас радянські та американські війська були приведені у стан бойової готовності. Ніколи раніше небезпека ядерної війни не була настільки реальною, як тоді. Вторгнення на Кубу вимагала більшість американських військових і навіть лідери конгресу. Войовничі заклики лунали і після того, як виявилось, що один залп радянських ракет коштуватиме життя близько 20 млн американців. Криза протистояння тривала з 22 по 28 жовтня 1962 р. На щастя, керівники «наддержав» - М. Хрущов та Дж. Кеннеді - виявили політичну мудрість і зуміли стати на шлях вирішення конфлікту не воєнними, а політичними засобами. СРСР погодився вивести ракети з Куби в обмін на зняття Сполученими Штатами блокади острова і надання Кубі гарантій безпеки. Так завдяки зваженій позиції керівників обох держав врешті-решт було досягнуто взаємоприйнятне рішення.

4) Війни у В'єтнамі й Афганістані.

Війна у В'єтнамі. До Другої світової війни В'єтнам був колонією Франції. Під час війни його окупувала Японія. Після завершення війни Франція намагалась відновити свій контроль над країною і розпочала війну, що тривала 8 років. Війна між Францією та В'єтнамом закінчилася підписанням Женевських угод у липні 1954-го, проте мир на багатотраждальній в'єтнамській землі наступив ще не скоро. За умовами угод французькі війська відводилися на південь від 17-ї паралелі, а потім були евакуйовані з країни. Їх практично заступили американські війська.

У жовтні 1955 р. державу Південний В'єтнам було перейменовано на Республіку В'єтнам. На чолі її став президент Нго Дінь Дьєм, який спирався на підтримку США. Отже, стався розкол В'єтнаму на дві держави - на півночі панував комуністичний режим Хо Ши Міна, на півдні - проамериканський режим Нго Дінь Дьєма.

1 листопада 1963 р. унаслідок військового перевороту Дьєма було вбито, але й новій владі стабілізувати становище не вдалося. Уряд США за цих умов розширив присутність американських радників і військовиків у Республіці В'єтнам до 85 тис. осіб і приступив до підготовки воєнної агресії. Приводом до неї став так званий «тонкінський інцидент», коли 2 серпня 1964 р. американський корабель «Маддокс» у межах територіальних вод ДРВ обстріляв в'єтнамські патрульні катери. Проте публічно адміністрація США звинуватила в цьому самих в'єтнамців. 4 серпня було оголошено про новий інцидент, якого насправді (це встановило пізніше розслідування у сенаті) взагалі не було. Розпочалася безпосередня агресія Сполучених Штатів у В'єтнамі. Їх військовий контингент там у 1968 р. досягав 500 тис. вояків.

З 1964 по 1968 р. США здійснили систематичні бомбардування ДРВ, скинувши на її територію 7,8 млн тонн бомб. Авіація США застосовувала напалм, розпорошувала над джунглями отруйні речовини. Біля берегів В'єтнаму постійно патрулював 7-й Тихоокеанський флот США.

СРСР і Китай від 1965 р. надавали в'єтнамським комуністам як на півдні, так і на півночі воєнну, матеріальну і фінансову допомогу.

Становище у Південному В'єтнамі загострювалося. Війна ставала дедалі непопулярнішою у самих США, чимраз активніше проти неї виступали миролюбні сили у всьому світі. Відповідно до доктрини нового президента США Р. Ніксона, з листопада 1968 р. США відмовилися від бомбардувань ДРВ, а з червня 1969 р. розпочали виведення своїх військ з Південного В'єтнаму, переклавши весь тягар війни на самих в'єтнамців. Стверджуючи, що «воювати повинні самі азіати, а не американські хлопці», вони продовжували надавати всебічну підтримку південнов'єтнамському режиму.

За нових умов у Південному В'єтнамі 1969 р. було створено Тимчасовий революційний уряд (ТРУ), який контролював значну частину території країни. Водночас у Парижі розпочалися переговори щодо припинення війни у В'єтнамі, у яких брали участь делегації ДРВ, США, офіційного уряду Південного В'єтнаму і ТРУ.

У січні 1973 р. переговори завершилися підписанням угоди про припинення війни і встановлення миру у В'єтнамі, яка передбачала виведення військ США та їх відмову від втручання у внутрішні справи В'єтнаму. Навесні 1975 р. війська ДРВ провели успішну воєнну операцію з повалення південнов'єтнамського режиму і захопили столицю Сайгон. Виникли всі необхідні передумови для об'єднання В'єтнаму в єдину державу. У квітні 1976 р. відбулися загальні вибори до Національних зборів В'єтнаму.

2 липня 1976 р. в'єтнамський парламент проголосив створення Соціалістичної Республіки В'єтнам (СРВ), м. Сайгон було перейменовано в Хошимін.

Вторгнення радянських військ до Афганістану. Після Другої світової війни Афганістан залишався однією з найвідсталіших держав світу. Панівний напівфеодальний режим перешкоджав прогресу країни. 86 % населення мешкало в селах, майже 3 млн осіб вело напівкочовий спосіб життя. У країні фактично була відсутня сучасна промисловість, майже не було залізниць.

У липні 1973 р. в Афганістані стався державний переворот. Монархію було скинуто і проголошено республіку. До влади прийшов уряд М. Дауда, який розширив позиції державного сектору в економіці, ухвалив закон про земельну реформу. В опозицію до уряду М. Дауда стала Народно-демократична партія Афганістану (НДПА), створена 1965 р. на підвалинах марксизму, що спиралася на підтримку СРСР. Однак всередині партії не було єдності, вона поділялась на дві великі фракції: «Хальк» (народ), яку

очолював Нурмухамед Таракі, та «Парчан» (прапор), за назвою газети, заснованої Бабраком Кармалем.

27 квітня 1978 р. НДПА вчинила державний переворот, спираючись на вірні військові частини. Президента країни М. Дауда змовники стратили. 30 квітня лідер НДПА Таракі став новим президентом країни. Державний переворот 27 квітня 1978 р., названий його організаторами «квітневою революцією», започаткував поворот мусульманської країни до соціалізму. Основна маса населення не прийняла нового режиму, який почав провадити радикальні реформи (націоналізацію промислових підприємств, роздавання землі селянам) без урахування економічної відсталості, релігійної свідомості, традицій і звичаїв народу. Проте його всебічно підтримало радянське керівництво, яке вбачало в Афганістані нову сферу свого впливу.

• Радянські війська залишають Афганістан

У вересні 1979 р. керівник НДПА і Революційної ради Н. Таракі був скинутий і страчений його суперником Х. Аміном, після чого було розгорнуто кампанію переслідування прихильників Таракі. Тоді 27 грудня 1979 р. за рішенням політбюро ЦК КПРС на чолі з Л. Брежнєвим до Кабула увійшли радянські війська, президентський палац було оточено і взято штурмом, під час якого Амін загинув. На чолі НДПА і Революційної ради став Б. Кармаль.

Однак стабілізувати становище в Афганістані радянським військам не вдалося. Введення радянських військ до Афганістану призвело до розгортання кровопролитної громадянської війни (опозиції надавали допомогу Сполучені Штати). Близько 5 млн афганців покинули рідні місця та облаштувалися в Пакистані й частково Ірані, звідки продовжили боротьбу.

Нове керівництво СРСР на чолі з М. Горбачовим визнало рішення своїх попередників помилковим. Проте минуло майже десятиріччя, перш ніж переговори між учасниками афганського конфлікту, що велися під егідою ООН, завершилися підписанням 14 квітня 1988 р. Женевських угод делегаціями Афганістану, Пакистану, а також СРСР і США як держав-гарантів. ООН спостерігала за виконанням Женевських угод, відповідно до яких остаточне виведення радянських військ з Афганістану було завершено 15 лютого 1989 р.

Формуємо предметні компетентності

Хронологічну

Поставте події у хронологічній послідовності: державний переворот в Афганістані, який привів до влади НДПА на чолі з Н. Таракі; завершення переговорів у Парижі щодо припинення війни у В'єтнамі; будівництво Берлінської стіни; виступ президента Г. Трумена з погрозою використання ядерної зброї під час війни у Кореї.

Просторову

Покажіть на карті, де відбувалися воєнні дії під час корейської війни та американської агресії у В'єтнамі.

Інформаційну

Заповніть таблицю «Холодна війна» за схемою: причини (внутрішні, зовнішні) - періоди - події.

Логічну

1. Назвіть причини та наслідки «берлінської кризи».
2. Проаналізуйте розвиток Карибської кризи, її причини та наслідки.

Аксіологічну

Якими міркуваннями, на ваш погляд, керувалися М. Хрущов та Дж. Кеннеді, йдучи на компроміс під час Карибської кризи?

Мовленнєву

Обговоріть питання, у якій сфері життя прояви «холодної війни» були найтяжчими для народів СРСР.

Дати і події

24 червня 1948 р. - 12 травня 1949 р. - блокада Західного Берліна

25 червня 1950 р. - напад КНДР на Південну Корею

22-28 жовтня 1962 р. - Карибська криза

1955-1975 рр. - в'єтнамо-американська війна

15 лютого 1989 р. - завершення виведення радянських військ з Афганістану.